

Helmonds

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmond-Peelland

zomer 2011
€ 2,50

HEEM

13

*Opgraving van het Stamhuijs met aangelagh
Het vergeten vliegveldje in Helmond
Voormalige Helmondse herbergen*

Colofon

Dit is een uitgave van Heemkundekring Helmond-Peelland.
Opgericht 24 mei 1948.

BESTUUR

voorzitter

C. Verhofstadt, Sperwerstraat 6, 5702 PJ Helmond
tel. 0492 - 537094, e-mail: cverhofstadt@hotmail.com

secretaris

W. van Lieshout, Stationsplein 39, 5701 PE Helmond
tel. 0492 - 534857, e-mail: W.Lieshout2@kpnplanet.nl

penningmeester

H. Wasser, Pres. Rooseveltlaan 59, 5707 GB Helmond
tel. 0492 - 548259, e-mail: hwwasser@hotmail.com

bestuurslid

J. Schiffers, Gabriëlstraat 8, 5708 KA Helmond
tel. 0492 - 529833, e-mail: j.schiffers@upcmail.nl

bestuurslid

Vacature

LIDMAATSCHAP

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-
Rekening ING nr. 2641099 t.n.v.
penningmeester Heemkundekring

INLICHTINGEN

heemkundekringhelmond-peelland@hotmail.com

WEBSITE

www.heemkundekringhelmond-peelland.nl

REDACTIE

Hans Vogels

tel. 0492 - 523864, e-mail: j.vogels29@chello.nl

Martin Geerts

tel. 0492 - 536043, e-mail: geerts2@chello.nl

Berry Wijnen

tel. 0492 - 539072, e-mail: berry.wijnen@hetnet.nl

Kelly Geerts

tel. 0492 - 536043, e-mail: geerts2@chello.nl

Marinus van den Elsen

tel. 06 - 40763697, e-mail: m.vandenelsen@weijmans.com

Vormgeving/lay-out: Marinus van den Elsen

Druk: Drukkerij Van Stiphout

Foto's gemaakt door/met dank aan:

Henk van Dijk, Laurens Mulkens, Historische en
Archeologische Vereniging Helmond, J. de Reijdt,
Marinus van den Elsen, RHCE, Lia van Zalinge-Spooren.

Omslag voorzijde: Herberg Het Varcken stond in de
Kerkstraat, op de plaats waar in 1838 de pastorie van
de Sint Lambertus parochie werd gebouwd. Op de gevel
is een varken ingetekend.

(tekening J. Jacobs, collectie RHCE)

Omslag achterzijde: Wandsculptuur 'Kind en dieren'
van Hein van den Boomen tegen de gevel van basis-
school St Odulphusschool aan de Hoofdstraat in
Mierlo-Hout (foto Marinus van den Elsen).

Inhoud

3 Van de redactie

4 Van het bestuur

5 Agenda

6 Korte berichten

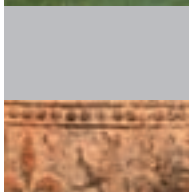
8 Boekbespreking

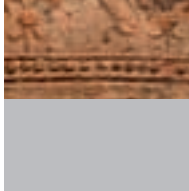
10 Opgraving van
het Stambuijs
met aangelagh

12 Het vergeten
vliegveldje in
Helmond

16 Voormalige
Helmondse
herbergen

27 Begunstigers

Van de redactie

In dit zomernummer besteden wij aandacht aan de opgraving naar de resten van het 'Stambuijs met aangelagh' op het Stiphoutse Geeneind, die onlangs door de Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland werd uitgevoerd. Daarbij werden interessante vondsten gedaan. Daarnaast houden wij u op de hoogte van de belangrijkste gebeurtenissen binnen onze vereniging en presenteren wij u weer enkele heemkundige artikelen.

Soms komt een thema voor een nieuw verhaal zomaar uit de lucht vallen. Sjoerd Aukes, een nazaat van de Edah oprichters, vertelde het artikel over het vliegveld B86 met belangstelling gelezen te hebben, maar merkte tevens op dat er in Helmond nog een tweede vliegveld geweest moet zijn. In de oorlogstijd lagen in een huis op de Aarle-Rixtelseweg enkele militairen ingekwartierd die in de nabijheid een vliegveld beheerden. Navraag bij het Regionaal Historisch Centrum leverde geen nieuwe gegevens op. Martin Geerts ging op onderzoek uit en vergaarde de nodige informatie. Lees zijn verslag over 'Het vergeten vliegveldje in Helmond'.

Helmond kent tegenwoordig weinig hotel accommodatie, maar heeft daarentegen in het verleden veel herbergen met aansprekende namen gekend. In de plaatselijke historie worden een reeks logementen genoemd die zeer tot de verbeelding spreken. Vaak zijn daarvan slechts enkele notities bewaard gebleven, maar sommige documenten beschrijven de namen en plaatsen van die lokaliteiten en de identiteit van de bewoners. Hans Vogels beschreef een aantal oude herbergen en laat u graag meelesen.

Van Ruud Wildekamp ontvingen wij een publicatie over de Helmondse vestiging van vliegtuigproducent Fokker. In een vrijgemaakte bedrijfsruimte van Robur, werd een werkplaats en kantoor van deze onderneming ondergebracht. Het artikel zullen wij in onze volgende editie opnemen.

Ons volgend kwartaalblad verschijnt 1 oktober 2011. Kopij kunt u tot 15 augustus inzenden aan de redactie per e-mail adres: j.vogels29@chello.nl

Van het bestuur

De huisvesting van onze heemkamer wordt een steeds nijpender probleem. Behalve de zeer gebrekkige ruimte zorgt met name de draagkracht van de vloer voor complicaties, al is daar nu een tijdelijke oplossing voor gevonden. Het grondvlak is op enkele punten gerepareerd en de zware boeken zijn naar de dependance in Het Baken overgebracht. Al biedt dit alles enige verlichting, toch blijft onder deze omstandigheden de aanwezigheid van 10 tot 15 personen eigenlijk al onacceptabel. Niet erg hoopvol voor een actieve heemkring met bijna 200 leden. Hiermee is een beeld geschetst van de knellende situatie, waar hopelijk snel verandering in komt.

Positiever kunnen we zijn over de excursie, onder leiding van Henk van Dijk, naar luchtmachtbasis De Peel en het daar ondergebrachte museum Historische Verzameling Grondgebonden Luchtverdediging. De gang naar het museum was een groot succes. In de toekomst zullen we van de leden wel een bijdrage moeten

Onze Heemkamer

Onze Heemkamer kunt u vinden op de bovenetage van het Jan Vissermuseum, Keizerin Marialaan 5, 5702 NR Helmond. De kamer is iedere donderdagmiddag geopend van 14.00 tot 16.00 uur en is vrij toegankelijk. De dependance van onze heemkamer in het Stadshobbycentrum 'Het Baken', Pastoor van Leeuwenstraat 23, is iedere 3de donderdag van de maand geopend van 10.00 tot 12.00 uur.

vragen als de kosten van een excursie te hoog worden. Denk daarbij vooral aan de entreprijs en de kosten van een rondleiding. Indien een bijdrage noodzakelijk is, zullen we dat aangeven bij de uitnodiging.

In het kader van de Helmondse Erfgoed10daagse, is onder auspiciën van onze heemkring een themaboek uitgeleerd. De redactie van deze bundel was in handen van Giel van Hooff, Marinus van den Elsen en Sjaak de Waal. De uitgave werd mogelijk door een financiële injectie van de afdeling Kunst en Cultuur van de Gemeente Helmond en van Vlisco.

Hedentendage verloopt een groot deel van de communicatie per e-mail. Ook het bestuur van uw vereniging wil een directer contact met de leden via e-mail bevorderen. Helaas zijn niet alle e-mailadressen in de ledenadministratie bekend, daarom wordt u verzocht uw e-mail adres bij de secretaris bekend te maken. Dat kan natuurlijk telefonisch of schriftelijk, maar uiteraard in de eerste plaats per e-mail. Mail uw adres naar: w.lieshout2@kpnplanet.nl

Wij wensen u een prettige zomervakantie.

Dank voor uw giften of donaties

Ter uitbreiding van ons heemkundig materiaal ontvangen wij regelmatig schenkingen. Alle deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Door de vele giften is het vaak niet mogelijk iedereen persoonlijk te bedanken. Daarom langs deze weg hartelijk dank aan allen die Heemkundering Helmond-Peelland middels giften of donaties een warm hart toedragen, dit om fouten (zoals het vergeten te benoemen van donanten) te voorkomen.

Agenda

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender.

Donderdag 22 september

Excursie naar het oude kerkhof en 'Kapel 't Zand' in Roermond.

Roermond heeft, naast de prachtige monumentale gebouwen en kerken, ook een van de drukst bezochte bedevaartskerken in Nederland: de Kapel in 't Zand. Wie vanuit de stad de Kapellerlaan afloopt, ziet de Kapel in de verte liggen. Sinds de zeventiende eeuw werd de Kapel druk bezocht als bedevaartsoort. Dit kwam door een wonderbaarlijk Mariabeeldje. Volgens de legende zou een jonge Poolse edelman het beeldje hebben gevonden in een waterput in de buurt van de Kapel.

De excursie bestaat uit een beamer presentatie van circa 20 minuten, gevolgd door een begeleide rondleiding. Deze rondleiding duurt ongeveer 1 uur en 15 minuten. Na afloop is er koffie en Limburgse vlaai in Café Aad Remunj.

Samenkomst 14:00 uur in Café Aad Remunj, Herkenboscherweg 10, 6045 AR Roermond.

Dinsdag 18 oktober

Lezing door de heer H. van der Linden met als titel: 'Bedevaartsoorden in binnen- en buitenland'.

Nadere informatie volgt.

Dinsdag 15 november

Lezing door de heer H. Vogels met als titel: 'Genealogie van vóór 1500'.

Nadere informatie volgt.

Dinsdag 20 december

Lezing door de heer P. Jacobs met als titel: 'Genealogie v.a. de oudste geschiedenis t/m de nieuwste ontwikkelingen (DNA)'.

Nadere informatie volgt.

t/m 23 september

Wij willen u nog attent maken op een prachtige tentoonstelling 'Johan, Made by Vlisco' in het Gemeentemuseum Helmond. Ruim 50 jaar was Johan Jacobs chef tekenkamer en ontwierp hij patronen voor stoffen bij Vlisco. Tekenen was zijn lust en zijn leven. In zijn vrije tijd tekende hij vogels, planten en historische gebouwen. Op de omslag en op pagina 21 van dit nummer ziet u tekeningen van zijn hand. De tekeningen munten uit in het detail. In september verschijnt er ook nog een boek over Johan Jacobs. Inschrijven voor dit boek kan bij de receptie van het Gemeentemuseum Helmond.

Excursie naar de **Luchtmachtbasis de Peel** in Venray

(foto Henk van Dijk)

Op dinsdagmiddag 19 april heeft Heemkundekring Helmond-Peelland een bezoek gebracht aan het museum van de Historische Verzameling Grondgebonden Luchtverdediging dat zich bevindt op het terrein van Luchtmachtbasis de Peel in Venray. Het betrof een heel interessant bezoek met een heel kundige rondleiding door ervaren luchtmachtmensen. In twee gebouwen werd een chronologisch overzicht gegeven van de geschiedenis van de grondgebonden luchtverdediging van de Nederlandse Krijgsmacht. Je kwam binnen door de mooie, enorme grote oude deuren van de voormalige Hotelkazerne in Utrecht en daar begon de expositie vanaf 1882 tot heden. Er werd een uitgebreid

overzicht gegeven van de inzet en het materieel van de Luchtdoelartillerie en de Geleide Wapen Groepen. Met veel belangstelling werden de verschillende systemen bekeken van lichte en zware luchtdoelkanonnen en de verschillende radarsystemen. Er konden ook diverse maquettes bezichtigd worden.

Tot slot werd een fraaie rondrit gehouden met de bus om een inzicht te kunnen krijgen van het immens grote legerplaatsterrein. Het was een mooie en heel leerzame middag.

Wonen wij alleen in het **heelal van Ptolemeus**?

Dinsdag 15 maart hield de heer F. Swinkels een lezing over de oneindige ruimte waarin wij leven en stelde daarbij de vraag: “Wonen wij alleen in het heelal van Ptolemeus, het model waarin de Aarde het middelpunt van het heelal is en waar de Zon, de Maan en alle planeten en sterren in cirkelbanen omheen draaien?” Die hypothese werd door Swinkels met bezieling gebracht. Met een boeiende

presentatie en fraaie animaties wist hij zijn publiek te enthousiasmeren.

Door de eeuwen heen heeft de mens onophoudelijk getracht zich een voorstelling te vormen van de plaats die hij inneemt in de ruimte. Aan de hand van diverse animaties maakte het publiek een reis door de ruimte, langs planeten, sterren en melkweg en kwam tot de conclusie: “Wat zijn we toch nietig in dat grote universum”.

Piet en Nelly Boogaarts Lid in de orde van Oranje Nassau

Groot feest in huize Boogaarts op 29 april jl., toen zowel Piet als zijn vrouw Nelly werden benoemd als Lid in de orde van Oranje Nassau. Een benoeming in de orde wordt verleend wegens bijzondere verdiensten jegens de samenleving, of wanneer iemand één of meer opvallende prestaties heeft geleverd dan wel werkzaamheden heeft verricht die voor de samenleving een bijzondere waarde hebben. Piet verdiende zijn onderscheiding ondermeer vanwege zijn inzet voor de Stichting Industrieel Erfgoed Helmond. Verder was hij van 1998 tot 2008 betrokken bij de organisatie van het

kindervakantiewerk Rijpelberg/Brouwhuis en organiseert hij mede de jaarlijkse sportdagen op basisschool De Rank. Hij is tevens vrijwilliger bij de Atletiekvereniging LopersGroep Deurne en was dat voorheen eveneens bij Helmondse Atletiekclub en voor voetbalvereniging Mulo.

Voor de Heemkundekring maakt Piet zich verdienstelijk als medewerker van het bidprentjes archief en geeft hij samen met anderen gestalte aan het project ‘Jet en Jan’, een samenwerkingsverband tussen de Heemkring en het Jan Vissermuseum.

Net als haar echtgenoot heeft Nelly diverse functies bekleed bij de Helmondse Atletiekclub, zoals bestuurslid en wedstrijdsecretaris. Sinds 1992 is ze vrijwilligster bij het patiëntenvervoer in het Elkerliek Ziekenhuis. Vier halve dagen per week zet ze zich in voor het patiëntenvervoer. Daarnaast biedt Nelly haar diensten aan bij zwemvereniging Lutra, waar ze sinds 2005 penningmeester is. Zij is tevens vrijwilligster bij Stichting Industrieel Erfgoed Helmond.

Excursie naar het Nationaal Asperge- en Champignonmuseum De Locht

De bezoeker die denkt dat het museum in Melderslo uitsluitend gericht is op de teelt van asperges en champignons staat een grote verrassing te wachten. De druk bezochte museum, dat uitsluitend door vrijwilligers wordt geleid, geeft namelijk een uitgebreid en boeiend beeld van de wijze waarop de mensen tussen 1850 en 1950 woonden en werkten op het platteland. Je vindt er onder andere een ouderwetse keuken, de "beste" kamer met bedstee, de opkamer, de kelder en de bijkeuken van een boerderij. Er worden werktuigen getoond voor het dorsen, het scheiden van het kaf en het koren, het malen van graan en het houden van vee.

Er zijn allerlei oude ambachten te zien. Op het terrein staan schuren en gebouwen die elders zijn afgebroken en hier weer in hun oorspronkelijke staat zijn opgebouwd, met daarin grote landbouwwerktuigen zoals onder ander zaaimachines, aardappelpoot- en rooimachines, ploegen en sorteermachines. Er is een zuivelbedrijfje, een zadelmakerij, stroopmakerij en een bakkerij ondergebracht en er worden videofilms getoond over de gehele levenscyclus van champignons en asperges. Het was een heel leerzame excursie die heel erg de moeite waard was.

Boekbespreking

Wim Boeijen:

Vliegen en vechten bij de Maas, 1940-1945

Aspecten van de oorlogsgeschiedenis van noord-oostelijk Brabant en het rivierengebied in Gelderland passeren de revue: de mobilisatie, de Duitse inval in 1940, het ongewapend en gewapend verzet, de aanleg van vliegvelden, de voorbereiding op Market Garden, de actie zelf en de corridor en de latere operaties. Het boek is mede gebaseerd op interviews met ooggetuigen en veteranen. De illustraties zijn gedeeltelijk niet eerder gepubliceerd.

Uitgeverij Van Gruting,
ISBN-13: 978-90-75879-19-3, Prijs € 29,90

Giel van Hooff, Marinus van den Elsen en Sjaak de Waal:

Helmond in bedrijf Facetten van het Helmonds industrieel verleden.

Wist u dat een twee eeuwen geleden pogingen zijn gedaan om de jeneverindustrie in Helmond van de grond te tillen? Nou ja, van de grond: het was een 'ondergrondse' activiteit van de toenmalige kasteelheer, die in

zijn kelders een jeneverstokerij oprichtte. Het is niets geworden. Maar na en naast dit eigen bedrijf bleven de kasteelheren gedurende de 19de eeuw betrokken bij het bedrijfsleven in Helmond en ook

daarbuiten, zoals blijkt uit een bijdrage van Sjaak de Waal in deze bundel. Een van de nazaten verkocht zo begin 20ste eeuw een groot deel van de kasteeltuin aan de achterbuur, de firma Van Vlissingen. Deze richtte er al spoedig een betonnen hoogbouw op. Dit gebouw '1911' viert dit jaar zijn eeuwfeest. Giel van Hooff gaat dieper in op de achtergrond en het gebruik van dit markante fabrieksgebouw, een rijksmonument. En in al die bedrijven en gebouwen is gewerkt, ook door jongens en meisjes. De arbeid van jonge kinderen te Helmond en omstreken in de loop der eeuwen staat centraal in een overzicht van de hand van Marinus van den Elsen. Dit is een uitgave van de Heemkundekring Helmond-Peelland naar aanleiding van de Erfgoed10daagse die in mei heeft plaats gehad.

ISBN-13: 978-90-71488-00-5, Prijs € 5,00

J. van Oudheusden:

Verhalen van Brabant Geschiedenis en erfgoed in tien tijdvakken

De lange en bewogen geschiedenis van wat nu Noord-Brabant is, heeft veel sporen nagelaten. In het landschap, in monumenten, in voorwerpen en documenten, en natuurlijk ook in de herinnering van mensen. Sporen als het Vorstengraf van Oss, de grootste prehistorische grafheuvel die in

Nederland werd opgeworpen, of de Blijde Inkomste, een van de eerste constituties van Europa. Maar ook de neogotische dorpskerken, het kasteel van Helmond, de Aardappeleters van Van Gogh en de Philipsfabrieken in het hart van Eindhoven. Samen vormen zij het erfgoed van Brabant, samen bepalen zij de identiteit van deze provincie en zijn bewoners. Veel van die sporen komen pas echt tot leven door het verhaal over hun ontstaan, hun lotgevallen en hun betekenis voor onze samenleving.

In dit boek wordt een aantal van die verhalen op boeiende wijze verteld door Jan van Oudheusden. Op heldere toon en met gebruikmaking van fraaie illustraties geeft hij een eigentijdse presentatie van het Brabantse culturele erfgoed.

Uitgeverij Waanders,
ISBN-13: 978-90-40077-80-7, € 24,95

Opgraving van het Stambuijs met aangelagh op het Stiphoutse Cleen Eijndt

door Hans Vogels

Tussen 18 februari en 10 maart heeft de Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland (AVKP) op het Geeneind, buiten de kom van Stiphout, een kleinschalige opgraving uitgevoerd om de perceelindeling in kaart te brengen. Volgens het kadastraal minuutplan staan er rond 1830 op het perceel drie gebouwen. Historische bronnen vermelden het perceel met daarop 'Het Stambuijs met aangelagh op het Cleen Eijndt' groot omtrent 2 lopensat (2/6 hectare), voor het eerst in 1643. Het stond op de hoek van de huidige Lieshoutseweg en Kruisschotseweg.

Tijdens de opgravingen zijn sporen en vondsten aangetroffen van muurwerk en een bakstenen waterput. Volgens de vondsten is deze plek geruime tijd bewoond geweest, zeker vanaf de zestiende eeuw.

De opgraving is met goedkeuring van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) uitgevoerd door de AVKP in samenwerking met de gemeentelijke archeoloog Theo de Jong. Op een vlak van 40 meter lengte en 15 meter breedte, werd onder barre weersomstandigheden, door vrijwilligers van de AVKP, gezocht naar resten van de voormalige hoeve. De mist die vaak als een deken boven het opgravingsterrein lag, kon het behalen van resultaat niet verhinderen. Een deel van de bakstenen funderingsmuren van een gebouw, mogelijk het Stambuijs, werd blootgelegd. Daarnaast zijn een groot aantal scherven van gebruiksvoorwerpen gevonden, die dateren vanaf de zestiende tot begin negentiende eeuw. Na deze belangrijke vondsten werd bovendien nog een waterput opgegraven.

De waterput was gefundeerd met de velg van een karrenwiel. Een erkend karrenwielmaker uit België, die door de leden van de AVKP werd geconsulteerd, stelde vast dat de doorsnede van het wiel 180 cm moet zijn geweest. Dat was waarschijnlijk te groot voor de fundering van de put, vandaar dat er delen tussenuit zijn gezaagd. De vlakke kanten aan het uiteinde van de restanten wijzen hier in ieder geval op. Het wiel is van eikenhout en dateert volgens de wielmaker uit de zestiende of zeventiende eeuw.

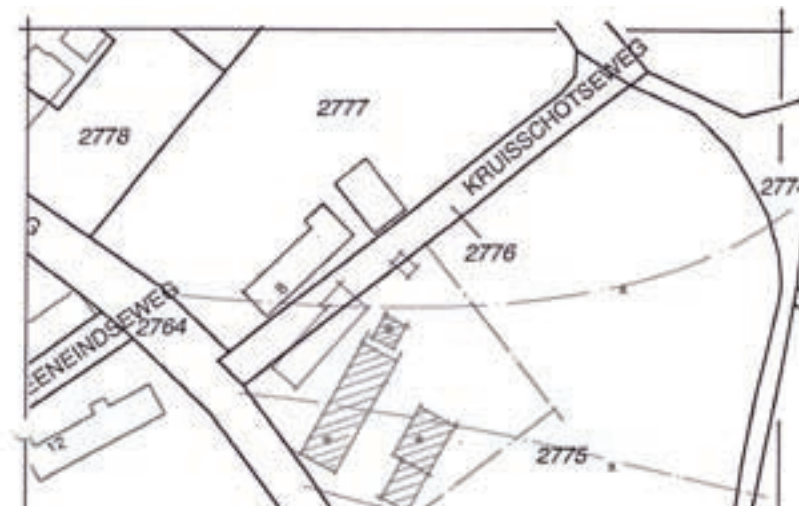
Aan de buitenkant van het wiel zijn duidelijk resten van vierkante spijkers zichtbaar, die volgens de wielmaker enerzijds waren bestemd om de verbindingslamellen tussen de wioldelen

vast te zetten. Anderzijds staken de koppen van de spijkers uit als een soort spikes, mogelijk om zo een betere grip op weg of pad te hebben. De binnenkant van de ronde delen lopen spits toe. De onderlinge afstand tussen de spaken was verschillend omdat eerst de naaf werd gemaakt, waarna de buitenste wioldelen erop werden bevestigd.

De vondsten worden verwerkt door de Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland en daarna worden vondsten en

documentatie bewaard in het depot van het Archeologisch Centrum Eindhoven en Helmond, in Eindhoven.

De eigenaar van het perceel wil met de archeologische gegevens een historische boerderij bouwen en een waterput aanleggen op de oorspronkelijke plaats. Bij het inrichten van het erf en beplanting wordt rekening gehouden met de vroegere gebouwen, bijgebouwen, paden en waterlopen.

Situatieschets van het gebied waar de opgravingen werden uitgevoerd. (Archeologische Vereniging Kempen en Peelland)

De foto links: enige overblijfselen van de fundering van de voormalige hoeve. Rechts: de restanten van het karrenwiel. (Foto's beschikbaar gesteld door de Archeologische Vereniging Kempen en Peelland)

Het vergeten vliegveldje in Helmond

door Martin Geerts

Weinig mensen weten het, maar behalve het “grote” vliegveld tegenover missiehuis Christus Koning dat bij heel veel Helmonders bekend is, had Helmond in de periode september 1944 tot januari 1945 nóg een klein Engels vliegveldje. Dat was gelegen aan de weg tussen Helmond en Aarle-Rixtel. Tussen de Aarle-Rixtelseweg en villa Karelstein aan de Kanaaldijk, op een weiland van Jan en Hanneke van den Oever. Ongeveer daar waar nu de Zwanenbeemd is, dicht bij Overbrug.

Het was eigenlijk geen echt vliegveld, maar een zogenaamde Auster-strip. Een landingsplaats voor kleine Britse militaire vliegtuigjes, de Austers. In tegenstelling met de min of meer permanente vliegveldterreinen in het Verenigd Koninkrijk, werden de velden op het vaste land van Europa aangeduid als landing strips. De aanduiding “landing strip” gaf aan dat het een basis was met beperkte voorzieningen en zonder een landingsbaan die onder alle weersomstandigheden gebruikt kon worden. Kon dat laatste wel en waren

de voorzieningen wel volledig, zoals bij het vliegveld tegenover missiehuis Christus Koning, dan werd het terrein vliegveld genoemd. Dat was hier dus niet het geval.

De Auster-strip aan de Aarle-Rixtelseweg was enkel maar een landingsplaats voor heel kleine vliegtuigjes. De aanleg van die zogenaamde strip werd uitgevoerd door een team van het 5017 Airfield Construction Squadron met hulp van een aantal manschappen van het Army Pioneer Corps. De werkzaamheden

bestonden eigenlijk in hoofdzaak uit het zo glad mogelijk maken van het terrein. Er werd een baan aangelegd met een maximale lengte van 220 meter en een breedte van 50 meter. Die lag in noord-zuid richting en daarnaast was er nog een kleinere baan in oost-west richting, rekening houdend met mogelijk versturende windsnelheden. Volgens ooggetuigen uit die tijd kun je nu nog aan de hoogte van de bomen zien hoe de vliegrichting destijds was. Er waren verder heel weinig voorzieningen en er waren geen permanente gebouwen. Wel waren er een tweetal nissenhutten voor de opslag van eenvoudig gereedschap en brandstof. Het laatste was opgeslagen in drums. Met handbediende pompen werden de vliegtuigjes afgetankt.

Om het landen en opstijgen mogelijk te maken op dat drassige weiland, moest er gebruik worden gemaakt van psp platen (pierced steel plate). In de regel kon de Auster goed landen op een weiland zonder gebruik te maken van die platen, maar eind 1944 was dat hier niet mogelijk. Het kan nogal nat zijn, hier in de lage landen aan de Noordzee maar toen was het helemaal bar en boos. Die psp platen waren door de Amerikanen ontwikkeld, ze waren 3 meter lang en 38 à 40 cm. breed en voorzien van 3 rijen met 29 ronde gaten van 64 m.m. in doorsnee. Deze constructie zorgde ervoor dat de sterkte van de platen bewaard bleef en ze toch licht genoeg waren om gemakkelijk mee te werken. Aan de zijkanten waren haken en ogen aangebracht zodat ze aan elkaar gehaakt konden worden. Ze waren overal voor te gebruiken en een van de boeren daar in de buurt heeft die platen na de oorlog gebruikt om zijn varkenswei mee af te rasteren. Hoewel de Auster-strip de

naam vliegveld amper waardig was, werd het toch opgemerkt door de Luftwaffe, want in de middag van 10 oktober 1944 gooide een Messerschmitt Me 262 een bom in de hoek van het terrein, zonder overigens schade aan te richten. Een paar maanden later tijdens de Operatie Bodenplatte was het weer raak en kreeg de Auster-strip een bombardement te verduren waarbij het dak van een van de nissenhutten werd getroffen.

In tegenstelling tot het vliegveld bij Christus Koning behoorde de Auster-strip aan de Aarle-Rixtelseweg niet bij de luchtmacht maar bij de landmacht. Austers werden namelijk gebruikt voor verkenning en observatie met als doel het vuur van de artillerie optimaal te leiden.

Het waren zogenaamde Air Observation Post vliegtuigen van de RAF die onder operationeel bevel stonden van de artillerie. De vliegtuigen en het grondpersoneel maakten deel uit van de RAF, maar de piloten waren officieren van de artillerie en waren gekleed in de kakikleurige dress van de Britse landmacht. Eind 1944 verliep het oprukken van de geallieerden in noord-oostelijke richting erg moeizaam en de vijandelijke druk vanuit die richting, het slechte najaarsweer en de naderende winter zorgden ervoor dat constante verkenning van het frontgebied van levensbelang was. Daar was de Auster, als een soort lucht uitkijkpost voor het leger, buitengewoon geschikt voor.

Het was van oorsprong een Amerikaans sportvliegtuig dat onder licentie in het Verenigd Koninkrijk werd omgebouwd tot de Auster, een ongewapende hoge-vleugel eendekker.

Het optisch verschil tussen een Piper Cub en een Auster is minimaal. Boven de Auster en onder de Piper Cub. (foto's ontleend aan internet)

Het was een licht, laag vliegend vliegtuigje dat, indien nodig en op een vlugge manier een waarnemer van de artillerie in de lucht kon brengen. Het was zo licht dat er slechts één, maximaal twee personen in konden en die mochten ook niet te zwaar zijn, anders kregen ze het toestelletje niet de lucht in. Een nadeel was dat de Auster nogal traag was, maar daar stond tegenover dat het een uitstekend gezichtsveld bood aan de piloot en de waarnemer. De vliegtuigjes waren dan wel traag en ouderwets, maar toch wendbaar genoeg om aanvallen van geduchte vijandelijke jachtvliegtuigen, zoals de Messerschmitt en de Focke-Wulf, zelfs vlak boven de grond, te ontwijken.

Mensen die destijds in de buurt van die Auster-strip woonden, vertellen dat zij regelmatig Piper-Cubs zagen landen en opstijgen. Het waren echter geen Piper Cubs maar Austers. De vergissing is echter heel begrijpelijk want bijna niemand hier had ooit van Austers gehoord en beide typen vliegtuigjes lijken heel erg op elkaar (zie bijgaande foto's). Vanaf 1944 gebruikten verschillende Flights van het 658 en 659 Squadron het terrein aan de Aarle-Rixtelseweg voornamelijk voor het uitvoeren van logistieke vluchten voor het hoofdkwartier van het Tweede Britse Leger dat zich in Helmond bevond.

Het aantal hier verblijvende Austers was gering, ooggetuigen spraken van twee tot drie toestellen en gedurende de gehele periode waren er ook maar weinig manschappen aanwezig en slechts vier piloten. Die vier vonden onderdak aan de Aarle-Rixtelseweg 25 in het witte, Engels uitziende landhuis, met Engelse tuin, van de familie Van Keulen. Dat Engels uitziende landhuis vlak bij het Verliefd Laantje, sprak de piloten erg aan en zij voelden zich daar heel goed thuis. De heer Van Keulen was de notaris die kantoor hield in het inmiddels afgebroken poortgebouw bij het kasteel. Hij was in 1935 naar Helmond gekomen en als notaris de voorganger van notaris Keulen. De slaapkamer van de heer en mevrouw Van Keulen was erg groot en daardoor moeilijk warm te houden. Daarom maakten ze liever gebruik van een kleinere slaapkamer, zodat de piloten die grote kamer konden gebruiken.

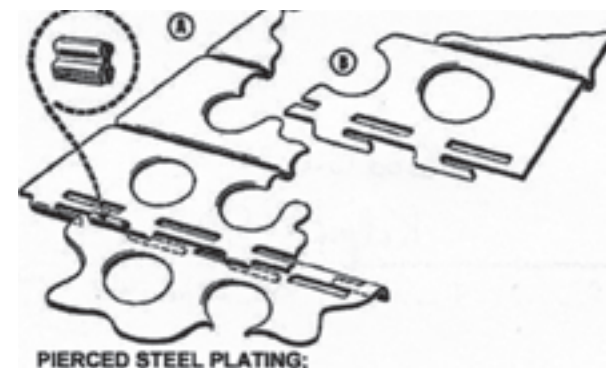
De onderlinge verstandhouding tussen de piloten, James Stunt, Paul Gilespie, Mike Murry en Harry Salter was buitengewoon hartelijk. Zij gingen heel vriendschappelijk met elkaar om. James Stunt was in het burgerleven advocaat. Paul Gilespie die afkomstig was uit een heel deftige familie, was getrouwd

en vader van een kind. De familie Van Keulen was helemaal stapelgek op Mike Murry. Mike was een heel aardige kerel, hij was de jongste van de vier maar hij had wel de leiding over het hele gebeuren.

De vliegeniers vonden het heerlijk om onderdak te hebben in een gewoon huis bij gewone burgers. Het was leuk voor hen, om na hun uiterst gevaarlijke observatievluchten boven vijandelijk gebied, indien mogelijk, af en toe een avond door te brengen met het spelen van een of ander gezelschapsspel, samen met de eigenlijke bewoners van het huis. Jammer, maar tot op heden zijn er geen foto's bekend van de vliegeniers en andere manschappen van dit kleine vliegveldje evenmin als foto's of tekeningen van de Helmondse Auster-strip zelf. De laatste Austers vertrokken uiteindelijk op 12 maart 1945

Bronnen:

- *Vliegvelden in oorlogstijd van Peter Grimm, Erwin van Loo en Rolf de Winter.*
- *Heli Wing Bierset van Willy Horemans.*
- *B. 100 Goch – Een korte geschiedenis van Martin Waligorki.*
- *Mevr. H.M. van Thiel-Van Keulen en de heren S. Aukes, J.K. Kersemakers, F.W.P. Verschuuren en L.H.A. van Aerle.*

Een tekening van de psp platen (pierced steel plate) die voor de landingsbanen werden gebruikt.

Voormalige Helmondse herbergen

Logeren in het Witte Paard of een biertje in de Roode Haan

door Hans Vogels

Een herberg is een etablissement dat tegen betaling een maaltijd, drinken en een overnachting aanbiedt. De benaming duidt vaak op een logement uit vroegere tijden, immers hedendaagse accommodaties worden doorgaans als hotel gekenmerkt. Herbergen waren in de regel gevestigd op plaatsen waar veel (handels)reizigers kwamen. Vaak waren dat rondtrekkende kooplieden die zich naar markten begaven. De logementen bestonden uit een gelagkamer, waar gegeten en gedronken werd, en een nachtverblijf. Het merendeel had enkele slaapkamers disponibel, doch soms beschikte men over slechts één gemeenschappelijk slaapvertrek.

De meeste herbergen waren eenvoudig ingericht. De gelagkamer was doorgaans een bedompte en rokerige ruimte met een tapkast en wat tafels en stoelen. De kastelein was de enige bediening en zorgde voor alles wat de klant nodig had. In de slaapvertrekken stond een bescheiden ledikant en er was wat eenvoudig beddengoed voorhanden. Voor de persoonlijke verzorging was er een waskom en een lampetkan. Het was- en drinkwater kwam uit de pomp of regenton van het etablissement. Er was

geen privaat, voor de menselijke behoefte stond in het nachtkastje een po gereed. In de winter waren de slaapkamers ijskoud, omdat verwarming ontbrak. Globaal een eeuw geleden stond in de gelagkamer een kachel of brandde een openhaardvuur, in de keuken gebruikte men een hout- of kolenfornuis. Het gebruik van een centrale stookplaats in combinatie met een buizenstelsel om de warmte rond te leiden, kwam pas later in gebruik. Tegenwoordig is een openhaard luxueus, maar destijds essentieel in een tapkamer.

Helmond heeft eigenlijk nooit herbergen van grote omvang gekend, maar wel een aantal met aansprekende namen. In de plaatselijke historie worden een reeks logementen genoemd die zeer tot de verbeelding spreken. Vaak zijn daarvan maar enkele aantekeningen bewaard gebleven, maar sommige documenten beschrijven de namen en plaatsen van de lokaliteiten en de identiteit van de bewoners. Verscheidene etablissementen etaleerden hun naam of een karakteristieke beeltenis op een uithangbord of gevelsteen.

Markt

Een van de voornaamste herbergen stond aan de Markt op de hoek van de Veestraat. Het was de Leeuw: *“Geheiten Den Leeuw ende gelegghen omtrent den Merckt”*. Men noemde het logement ook wel de Groote Leeuw, dit ter onderscheiding van de Kleine Leeuw die aan de zijde van de Veestraat aan het pand grensde. In 1480 behoorde de herberg toe aan Joest van den Berghen en in de eerste helft van de zestiende eeuw aan schepen mr. Jan van den Berg. Kort na de stadsbrand van 4 juli 1587 is het perceel geheel gerestaureerd. In 1662 werd het verkocht aan Philip de Rijck, wiens zoon Johan een man van aanzien was als politiemeester, rentmeester en presidentschepen van Helmond.

Mathijs Colen, een latere exploitant, was klaarblijkelijk een vermogend man. Hij leende aan de stad het fikse kapitaal van 1200 gulden. Seigneur Colen had de stad hiermee buitengewoon geholpen, als tegengunst werd hem voor zes jaar vrijdom van het burgemeesterambt toegezegd. Mathijs' zoon erfde de Leeuw na zijn vaders overlijden. Hij woonde

zelf in 's Hertogenbosch en verhuurde de herberg bij akte: *“Genaemt Den Leeuw dogh waer uyt is hangende de wintmolen, gelegghen aan de Merckt te Helmont, voor 60 gulden 's jaars aan Adriaan van Grinsven, commies van 's lands tol te deze stede”*. Na Van Grinsven worden vervolgens Hendrik van Geldrop en Peter van Moorsel als bewoners genoemd, tot het pand in 1791 toekomt aan Willem van Hoeck, de grootvader van oud burgemeester Andries van Hoeck. In 1812 wordt het eigendom van Jan Baptist Swinkels die het voor 1800 gulden verkoopt aan Jacob Spoorenberg, de winkelier uit het naastgelegen winkeltje het Schaapje. In 1863 brandden beide percelen tot de grond toe af. Toentertijd stond het logement bekend als hotel de Compter en in het kleine pand zat bakkerij Otten. Drie jaar bleven de overblijfselen liggen tot de familie Raymakers er een herenhuis liet bouwen, dat hun kinderen omstreeks 1900 verkochten aan manufacturenhandel Terheyden en Waals. Rond 1915 hield deze firma op te bestaan en kwam het pand toe aan Anthonie van Thiel die het doorverkocht aan grutter Albert Heijn. In de Kleine Leeuw werd later een filiaal van kruidenier P. de Gruijter gevestigd.

Van de Groote en de Kleine Leeuw wordt beweerd dat zij dan weer in de Veestraat en dan weer aan de Markt stonden. Daaruit is af te leiden dat de straathoek wisselend tot een van beide straten behoorde. Dit zelfde geldt voor herberg de Rooden Leeuw die in de tweede helft van de zestiende eeuw op vrijwel dezelfde plek heeft gestaan. Even voorbij de Groote Leeuw stond nog een herberg. Het was de Wildeman, die werd gezien als een deftige lokaliteit. Het perceel werd bewoond door schepen Peter Meyssen en

Een foto uit 1873. Helemaal rechts staat de Korenbeurs. Tussen de Korenbeurs en het Stadhuis staat huize de Lelie, in die tijd het witte hotel van J. Tielen. (fotograaf J. de Reijdt, collectie RHCE)

huisvestte de stadscommie (opberging van archiefstukken). In de herberg was één kamer in gebruik voor de vergaderingen van het stadsbestuur. Bij een grote brand die woedde in 1515, werd het gebouw en dus ook het archief, een prooi van de vlammen.

In 1545 werd de Wildeman geërfd door mr. Peter van Brouheze en in 1583 door Robrecht van Brouheze, die hem samen met zijn broers en zussen doorverkocht aan Jan Becx Lambrechts. Op 1 juli 1681 kwam de Wildeman in eigendom van de stad en werd het pand tot stadhuis bestemd. De gemeente Helmond verhuurde het gedeeltelijk aan Bertram van Luytelaer voor 50 gulden per jaar, onder voorwaarde dat de stads-, kerk- en alle andere vergaderingen er zonder enige vergoeding gehouden mochten worden. Om het als gemeentehuis geschikt te maken, werd het perceel van 1685 tot

1687 door Jan van Dijck omgebouwd. De eerste etage bleef tot 1825 als herberg in gebruik. Na de vertimmering werd het officieel gebruikt als stadhuis en politiebureau. Ook de marechaussee vond in dit pand onderdak. In 1923 werd het kasteel als raadhuus in gebruik genomen. Na die verhuizing werd het oude raadhuus aangeduid als 'Hotel Café-restaurant Het Oud Stadhuis'.

Grenzend aan het nieuwe gemeentehuis stond een gebouw dat de Lelie werd genoemd. Het pand stond later bekend als het witte hotel Tielen en hotel Oppen. In 1870 werd het gekocht door Henrica Raijmakers weduwe van Wijnandus Prinzen. Zij liet het slopen en vervangen door een riante villa. Naast dit verblijf stond de achtenswaardige herberg de Korenbeurs. Rond 1840 bevatte de logeergelegenheid een sociëteit waar ondermeer concerten gegeven

werden. Vanuit de statige vestibule liep een brede trap naar de bovenliggende club. Om aan te duiden hoe breed die opgang was zou een van de leden, als gevolg van een weddenschap, ooit op een paard de trap hebben beklommen. De Korenbeurs werd onder andere bewoond door Jean Goossens, destijds directeur van harmonie Phileutonia. Het muziekgezelschap genoot hier tijdelijk haar domicilie. De laatste eigenaar was Antoon Taabe die er een hotel in exploiteerde, waarna hij het pand verkocht aan F. van Thiel, die het liet afbreken en verving door enkele herenhuizen.

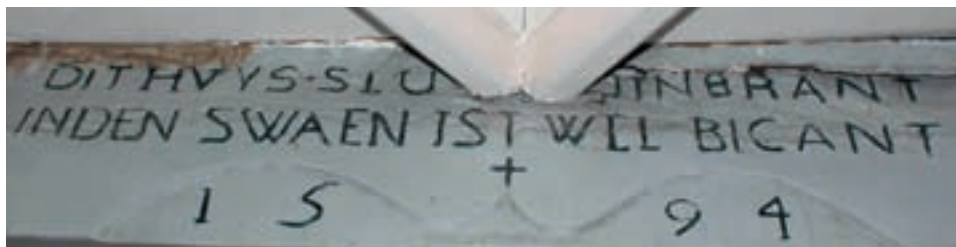
De Korenbeurs mag niet verward worden met de meer bekende Korenbeurs die ooit naast hotel Sint Lambert heeft gestaan. Antoon Taabe was als knecht werkzaam bij de weduwe De Louw-van Brussel die op de kop van de Markt slijterij 'De Eenhoorn' exploiteerde. Nadat hij de stad een poos had verlaten

kwam Taabe in Helmond terug en werd bediende bij Holtus. In 1873 begon hij een koffiehuis naast hotel Lambert. In die tijd was de tegenoverliggende Korenbeurs al verkocht. Het is denkbaar dat hij daarom die naam opnieuw heeft kunnen gebruiken, maar mogelijk heette de lokaliteit voorheen ook al zo.

De Valk was een herberg aan de zuidzijde van de Markt, tegenover het klokhuis. Het wordt omschreven als een geheel stenen huis, gelegen tussen het erf van Willem Mostels aan de ene zijde en de Huyskensstraat (Kerkstraat) aan de andere zijde. De Valk stond op de hoek waar later boekhandel Van den Burgt gevestigd was. Het logement maakte deel uit van een kleine rij huizen. Een daarvan was herberg de Swaen, tegenwoordig het huis met de luts genoemd en vermoedelijk gebouwd in dezelfde periode als het kasteel. Evenals de meeste andere woningen, werd de Swaen bij de grote stadsbrand in de as gelegd.

Een gravure laat de kop van de Markt anno 1799 zien. Rechts het klokhuis. (Collectie Heemkamer Peelland)

Opschrift onder de luifel van het huis met de Luts: "Dit huys sloeg in brant inden Swaen ist wel bicant 1594". (foto Henk van Dijk)

Van de oorspronkelijke herberg zijn alleen de stenen opbouw en de kelders bewaard gebleven.

In 1594 werd de Swaen herbouwd door Joest van Broeckhoven, die vóór de brand ook wel Joest in de Swaen werd genoemd. Een opvallend detail is sindsdien het ronde raampje in de gevel met daarin een pentagram (vijfpuntige ster). Boven aan de deur staat tot de dag van vandaag een tekst die aan de brand herinnert: "Dit huys sloeg in brant, inden Swaen ist wel bicant". Ook de statige zwaan op het dak gedenkt de vroegere herberg en in de Lambertuskerk bevinden zich twee stenen van de familie Van Broeckhoven.

Joest was een oom van schepen Anthonis Huyberts die eveneens als waard van de Swaen wordt genoemd. Een van zijn dochters huwde met de Antwerpse koopman Jan Doncquers Laureijnssen, die het huis in 1631 voor driemaal 950 gulden verkocht aan Frans Joost Corstens. Corstens' dochter huwde met Adriaan Lucas van Gassel en bewoonde de Swaen tot 1697, vervolgens wordt Jan de Mol Becx als bewoner genoemd. Becx transporteerde de Swaen ten behoeve van de apothekersfamilie Van Hoeck. Tot 1976 bleef het pand als apotheek in gebruik.

In de vijftiende eeuw huisvestte de Markt herberg de Engel van Roermond, die voor het eerst wordt genoemd in 1481. Het logement sierde eens het Helmondse plein, maar niemand kan vertellen waar het exact heeft gestaan. Wel is bekend dat het pand in 1708 werd bewoond door de chirurgijn Meester Cornelis van Deurne. Daarvoor was het in bezit geweest van Peter Willems Wagemans. In 1712 werd De Engel bij executie verkocht en als volgt omschreven: "Een huys genaemt den Engel, mettet cleyn huysken daer benefens, stallinge ende hoff staende en geleghen aan de Merckt binnen dese stadt, thans bewoond door Meester C. van Deurne en Frans Tempelaars, ondervorster".

Even voorbij het Meistraatje, op de plaats van de voormalige bioscoop Centraal, stond een fraai in renaissance stijl gebouwde huis. Het was bekend als herberg Het Witte Paard en gebouwd in 1668. Een van de eerste eigenaren was Johan de Rijck, toen presidentschepen en rentmeester van de Heer van Helmond. In de jaren dat Johan bezitter van Het Witte Paard was profiteerde hij af en toe van zijn functie. Als presidentschepen werd hem daartoe ook wel de gelegenheid geboden. Zo werd in 1691 bij hem de inhuldiging van de graaf van Arberg op stadskosten gevierd.

Bij aanvang van de negentiende eeuw werd het Witte Paard overgenomen door Peter van Brussel, wiens vader bekend stond als keurmeester van het weefambacht. Daarmee was Van Brussel senior een gerespecteerd persoon in ambachtelijke kringen. Na zijn overlijden bleef zijn weduwe met acht kinderen achter. Goort van Brussel, één van die kinderen, trok in het Witte Paard en verbleef daar tot zijn dood in 1790.

Goort's gezin was rijk met nageslacht gezegend. Een van zijn zonen werd één der meest vooraanstaande personen van Helmond. Het was de in 1764 geboren Petrus, die aanvankelijk schoenmaker was. Door de Heer van Helmond werd hij in 1785 tot schepen benoemd. Daardoor was hij rechter en had zitting in de "Municipaliteit" (stadsbestuur). Van Brussel was de eerste katholiek die de post van Officier van Justitie bekleedde. Hij bleef

zijn leven lang in Het Witte Paard wonen. Pas omstreeks 1820 nam hij ontslag als drossaard en vrederechter, waarna zijn functie werd overgenomen door Jacob van der Foelart. Van der Foelart werd in 1814 op achtentwintigjarige leeftijd tot burgemeester van Helmond bevorderd. Naar beiden werd later een straat vernoemd.

Herberg het Hert, die ook ooit aan de Markt heeft gestaan en in een akte uit 1590 wordt genoemd, is minder bekend. Van een huis op de hoek van de Markt en het Meistraatje wordt beweerd, dat hierin ooit herberg de Blik gevestigd zou zijn geweest.

De Binderstraat (deel huidige Markt) huisvestte herberg de Keizer, ook wel de Groote Keizer genoemd. In 1732 wordt hij bewoond door de familie van den Grootenacker, die de herberg huurde voor 46 gulden en één ton bier jaarlijks. In dat jaar wordt de grote brouwketel uit bijbehorende brouwerij 'uijgenomen' en laat nazaat Jan van den Grootenacker het stadsbestuur weten, dat hij voornemens is het pand te laten restaureren en het dak opnieuw met stro te bedekken, omdat het dak niet 'suffisant' (toereikend) is voor dakpannen.

Dit verzoek stond haaks op het verbod om daken met stro of riet te bedekken. Het verbod was een gevolg van een grote

Deze fraaie Renaissance gevel, gebouwd in 1668, stond op de Markt en was bekend als "Het Witte Paard". Kort voor de sloop vervaardigde August Sassen een tekening. Naar die tekening werd deze illustratie gemaakt. (tekening J. Jacobs, collectie RHCe)

De Eenhoorn hangt hier boven de winkeldeur aan de zijde van de Veestraat. Na een verbouwing is de Eenhoorn verplaatst naar de ingang aan de Smalle Haven. (fotograaf onbekend, collectie RHCe)

brand die in 1662 woedde tussen de twee 'brugskens', net buiten de stadsmuren. Bij de heropbouw drong het stadsbestuur aan op het gebruik van bakstenen en dakpannen en voorts: "Dat alle anderen huysen binnen deze besloten stad en tusschen de vier poorten staende, van den zomer dezès jaren 1663 aldus moeten worden gemaekt ende gedekt", het een en ander op straffe van een fikse boete.

Meistraatje

Een op de hoek van het Meistraatje gelegen pand, wordt in een akte uit 1592 herberg de Tinnen Pot genoemd. Verderop in het smalle straatje stond eens een etablissement dat, evenals een herberg op de Markt, de Zwaan heette. In 1604 wordt deze herberg bewoond door Jan Pijnappel, in 1690 door Jan Poorters, omstreeks 1700 door Arnoldus van Oldenzee en een halve eeuw later door Jacobus Verhoysen.

In een legende over de Abdij van Binderen wordt kort nabij het Meistraatje nog een herberg genoemd. De legende

verhaalt over hosties die in 1566 in handen van heiligschennis plegende beeldenstormers zouden zijn gevallen. Die gooiden het hemelsbrood pardoes in herberg Agter de Mey. Een dienstmeid stopte de hosties in een bedpan en verborg die in de stadsgracht. Door deze gebeurtenis was de bode zo aangeslagen dat ze zelfs jaren nadien, nadat ze religieuze in een klooster was geworden, nog over haar hele lichaam beefde.

Herberg Agter de Mey zou ter hoogte van de Ameidepoort hebben gestaan. De naam maakt duidelijk dat deze dan achter de stadswallen stond, waarschijnlijk aan de noordkant van de Koninginnewal op de hoek van de Molenstraat. Helemaal zeker is dat niet omdat het gehele gebied tot aan het Groenewoud 'Achter de Ameide' werd genoemd. Op de hoek van de Molenstraat was later een drankgelegenheid die de Roskam heette en toebehoorde aan de in 1832 benoemde burgemeester Franciscus Timmermans, die ook een brouwerij bezat.

Veestraat

Ook in de Veestraat waren in het verleden diverse logementen te vinden. Zo stond aan de zuidzijde naast de Kam(p)straat, een herberg waarop in de vijftiende en zestiende eeuw de Moriaan (buste van een Moor) uithing. De oudste vermelding dateert uit 1501 wanneer het wordt omschreven als: "Geheiten Den Moriaan te Helmont omtrent der Merckt". Het pand stond aan de rechtse zijde van de Kamstraat, niettemin wordt in sommige archiefstukken beweerd dat het huis niet in de Veestraat maar aan de Markt stond. Datzelfde verschijnsel doet zich voor bij de Leeuw, daaruit is af te leiden dat de grens tussen Markt en Veestraat inderdaad niet altijd duidelijk afgebakend is geweest.

Herberg de Drie Vergulde Sterren stond in de zestiende- en zeventiende eeuw midden in de Veestraat, evenwijdig aan het riviertje de Aa, op de plek waar later slijterij 'De Eenhoorn' van Van Brussel en zoon (De vroegere Eenhoorn op de Markt) en daarna de wijnhandel Van Will gevestigd was. De eerste vermelding dateert uit 1592. In de

burgemeestersrekening van dat jaar staat geschreven: 'Die Geusen droncken in de Drye Vergulde Sterren XXVII potten bier'. De nota kwam op conto van de stad. Volgens een akte uit 1650 is het in eigendom overgegaan aan Dielis Otto Haeck. Haeck was ook de beheerder van "Die Brouwerij" die aan de overzijde van de Aa lag. Mogelijk maakte deze brouwerij gebruik van een primitieve waterleiding die parallel aan de loop van de Aa was ingegraven. De leiding was gemaakt van elzenstammen, waarvan planken waren afgezaagd die op de uitgeholde stammen werden gelegd om de goot af te dekken. De leiding transporteerde water vanuit de stadsgracht of het riviertje de Ameide. Uit de waterbuizen zijn plaatjes van aangekoekte kalk teruggevonden. Dit bewijst dat er eens kalkrijk water door de leiding stroomde. De brouwerij met aangslag werd omstreeks 1670 verkocht aan Peter Simon van Stralen en vanaf 1736 als woning gebruikt door meerdere zonen van Van Stralen. In 1763 werd de Drie Vergulde Sterren verkocht aan de gebroeders Adam en Peter Hockers en omschreven als zijnde: "Een groot en

Bij opgravingen onder het pand van wijnhandel Van Will werd deze looikuij met planken bodem aangetroffen. (foto Historische en Archeologische Vereniging Helmont)

moderne huysinge met agterkeuken, stallinge, schuure en hoff daer aen ghelegen". Ook de brouwerij behoort dan tot het bezit van Peter Hockers.

Adam wordt in 1750 genoemd als tapper van bier, wijn en gedistilleerd. Hij verhuist in 1765 naar zijn nieuwe verblijf en blijft daar gevestigd tot zijn dood. Daarna werd het logement betrokken door zijn broer, schoenmaker en leerhandelaar Peter, die de herberg en het achtergelegen terrein tot een leerlooierij ombouwde. Deze looierij werd later door zijn zoon Johannes overgenomen. Waarschijnlijk maakte óók deze looierij gebruik van de eenvoudige waterleiding. In ieder geval is op het terrein een waterreservoir gevonden waarin de waterleiding uitmondde. De kuip, die bestond uit 33 duigen bijeen geklemd door twee eikenhouten ringen, had een diameter van anderhalve meter. In 1991 zijn bij opgravingen onder het pand van wijnhandel Van Will, ook nog enkele negentiende-eeuwse looikuipen in de bodem teruggevonden.

In de Veestraat hebben nog verscheidene andere logementen gestaan. Zo was daar herberg de Dobbelsteen die blijkens een akte uit 1564 toebehoorde aan Dirk Beckers. Uit 1599 stamt Die Drie Emmers. Rond 1630 wordt door waard Jan Franssen herberg in Den Ploeg geëxploiteerd, die achtereenvolgens wordt doorverkocht aan Wijnand Peters van Amstel, Peter Flodrop en Jan Wijnands van Amstel. De Gapert wordt uitgbaat door Jan Diercx van den Broeck. In de zeventiende eeuw komen nog voor: de Blauwe- of de Gulden Hand, het Cleverbladt en Den Sueten Naem Jesus, waarvan Sander Jans in 1634 eigenaar was.

Kerkstraat

In de Kerkstraat stonden, op de plaats van de voormalige pastorie van de Sint Lambertuskerk en de huidige Rabobank, twee huizen. Een van deze huizen was herberg het Varcken of het Vercken, daterend uit 1588 en ten behoeve van die pastorie afgebroken in 1835. Het pand was een fraai voorbeeld van een laat middeleeuwse stadswoning. De onderpui bestond uit baksteen en de drie bovenverdiepingen, steeds wat naar voren uitspringend, waren in vakwerkbouw uitgevoerd. Het originele glas in lood, dat bij de bouw werd aangebracht, was bij de afbraak nog steeds aanwezig. Bij de bouw van de Rabobank in 1973, werd in de bouwput een haardsteentje aangetroffen. Het steentje zou afkomstig zijn uit het Varcken en wordt sindsdien in het gemeentemuseum als zodanig bewaard. Bijgaande tekening van het pand, werd gemaakt naar een originele tekening van Godefridus van Moorsel (1793-1851). In de voordeur staat *'De Heer Glorie'* ingekerfd en in de nok is een varken ingetekend.

De straat huisvestte ook herberg Den Bonten Os, die werd beheerd door Peter Simons van den Boomen en eerstens wordt vermeld in 1544. Ook kende de Kerkstraat een logement Die Sute Naeme Jesus en bovendien nog herberg de Blauwe Leeuw. Kort bij de Hoogeindse poort stond het etablissement de Cleefsche Lindeboom. Buiten die poort stond huize Roosendael, maar hiervan is niet bekend of het ooit een herberg is geweest.

Gebied Steenweg

Aan de Kromme Steenweg stond eens De Kattendans en aan de Steenweg de herbergen Sint Jacob, het Oosteind en de Drie Kronen. Als eerste eigenaar van de

Drie Kronen wordt Peter van de Kerkhof genoemd, die er woonde tot zijn dood in 1740. Zijn weduwe heeft kort na Peters overlijden het etablissement verkocht. Omstreeks 1745 was het perceel eigendom van de kinderen van Paulus Jansen van Lieshout, die het verhuurden aan Adam Hockers, de tapper van bier, wijn en gedistilleerd, bekend van de Drie Sterren. Tien jaar later woonde Paulus Jansen zelf in het pand. Na zijn dood in 1783 verkocht zijn weduwe het aan Lambert van Mierlo, die het liet verbouwen tot twee woningen.

Deze herberg wordt gezien als het geboortehuis van het Helmondse wonderkind Petronella van der Kerkhof, die op 17 oktober 1739 werd gedoopt als dochter van Petrus van der Kerkhof en Johanna van Heeswijck. Zij stond in haar jeugd bekend om haar forsheid en spierkracht, hierdoor was zij in staat om voor een man door te gaan. Het lukte haar om in dienst te komen bij het corps grenadiers, waarbij zij een jaar diende. In 1768 vertrok zij naar Tilburg, waar zij in 1818 op tachtigjarige leeftijd overleed als echtgenote van Hendrik van Akkerveeken.

Herberg Het Varcken stond in de Kerkstraat, op de plaats waar in 1838 de pastorie van de Sint Lambertus parochie werd gebouwd. Op de gevel is een varken ingetekend. (tekening J. Jacobs, collectie RHCE)

Dit haardsteentje wordt bewaard in het gemeentemuseum in Helmond. Het zou afkomstig zijn uit herberg het Varcken en werd opgegraven bij de bouw van de Rabobank in 1973. (foto: Laurens Mulkens, Archeologisch Centrum Eindhoven en Helmond, Collectie Gemeentemuseum Helmond)

Gebied Binderseind

Op 't *Lyntken* (gebied rond het Binderseind), net over de stadsgracht ter hoogte van de tegenwoordige Koninginnewal, stond ooit een pand dat het laatst werd bewoond door Willem Meulendijks. Het perceel lag buiten de Bindersepoort en grensde later aan de fabriek van Prinzen en van Glabbeek, niet ver van het uit 1892 daterende postkantoor en de toen al bestaande papierwinkel van Piet de Roij. Omstreeks 1913 werd het afgebroken ten behoeve van een uitbreiding van het fabrieksgebouw. Daarmee kwam een eind aan de druk bezochte herberg de Roode Haan. Als oudste bewoner wordt Henri Pauwels van den Broeck gezien, die kastelein, voerman en wever tegelijk was. Henri genoot aanzien, immers in 1659 werd hij tot deken van het weversgilde gekozen. Zijn dochter huwde in 1679 met Petrus Becx en trok in het ouderlijke huis. In 1775 werd Jan van Oeckel bezitter van de herberg. Gedurende de gehele achttiende eeuw hebben leden van zijn familie het pand bewoond en uitgebaut.

In de buurt van het Binderseind worden verder de herbergen In Den Bossche en In de Waeghe genoemd. De laatste wordt in 1623 bewoond door Peter Jans. Herberg de Gouden Leeuw stond in dezelfde buurt en wordt vermeld in 1791.

Hotels

Tegenwoordig is Helmond niet royaal met hotels bedeeld. Aan de Steenweg is hotel West- Ende gevestigd in een voormalige villa die stamt uit 1880 en aan het begin van de Kerkstraat staat vanouds het kleinere hotel Sint Lambert. Toch heeft de stad meer hotels gekend.

Op de Bakelsedijk was voorheen hotel Wilhelmina gevestigd en op de Markt zetelde eens hotel Oppen, dat ook bekendheid genoot als hotel Tielen. In de naastliggende Korenbeurs was voorafgaand hotel Taabe gehuisvest. Aan de Kanaaldijk stond eens het statige hotel van Will en aan het Beugelsplein hotel Kusters-Rademakers, dat rond 1890 werd gebouwd door Jan Antoon Tielen, voormalig exploitant van het gelijknamige hotel. In 1938 werd het etablissement omgedoopt tot hotel van Tilburg. Het logement werd in 1973 gesloopt. Hotel de Bruxelles, du Commerce en Hof van Holland sierden vroeger de omgeving van het station. Na een restauratie werd Hof van Holland tot hotel de la Station omgedoopt. Deze hotels werden afgebroken voor de ontwikkeling van het vernieuwde stationskwartier.

Gebaseerd op:

“Oude huizen te Helmond en hunne bewoners”, gepubliceerd in de Zuid Willemsvaart januari 1926 naar een onderzoek van Jac Heeren.

Gebruikte literatuur:

- A.M. Frenken: *Helmond in het verleden. Deel 1, Namen en huizen.*
- *Van postkantoor tot schaaap: Een onderzoek door leerlingen van het Carolus Borromeus College naar bewoners aan de westzijde van de Markt.*
- *Een laatmiddeleeuwse bierbrouwerij aan de Aa in Helmond, door Theo de Jong.*
- *De Vlasbloem, Historisch Jaarboek voor Helmond 1989.*
- *Archief Helmonds Heem.*
- *Wikipedia, de vrije encyclopedie.*

Met medewerking van:

Regionaal Historisch Centrum Eindhoven.

Begunstigers van de Heemkundekring Helmond-Peelland

AUTOBEDRIJF HOEFNAGELS DEALER CITROËN-HYUNDAI

BLOEMENMAGAZIJN DE SCHUUR

BEKKERS AUTOSCHADE

BROECKX - PRAASTERINK MAKELAARS

COENEN

DERISON GROENTE EN FRUIT

DRIESSEN VERF EN INTERIEUR

DRUKKERIJ VAN STIPHOUT

FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF

IL BORGIO HUIS MET DE LUTS

LUNCHROOM PAUL EN RIET

MAREIN ORGANIZING

MOSMAN AUTOSCHADE

RABOBANK

SCREENBIZZ DESIGN STUDIO

VAN NUENEN RIJWIELHANDEL

WESSELMAN ADVISEURS

WIJNHUIS HELMOND

VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG